

ОСНОВНІ НАПРЯМИ І ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

О.О.Фурса

Анотація. У статті досліджується проблема функціонування та розвитку сучасної дизайн-освіти; в історико-педагогічному контексті розглянуто і прокоментовано традиційні підходи до підготовки фахівців цієї галузі.

Ключові слова: дизайн-освіта, якість вищої освіти, якість вузівської підготовки, модернізація професійної освіти, фундаменталізація вищої освіти.

Аннотация. В статье исследуется проблема функционирования и развития современного дизайн-образования; в историко-педагогическом контексте рассмотрены и прокомментированы традиционные подходы к подготовке специалистов этой отрасли.

Ключевые слова: дизайн-образование, качество высшего образования, качество вузовской подготовки, модернизация профессионального образования, фундаментализация высшего образования.

Annotation. The article deals with the problem of functioning and development the modern design education. The traditional approaches of training the specialists of this brunch are examined and commented in historical pedagogical context.

Key words: design education, the quality of higher education, the quality of high school training, modernization of professional education, fundamentalization of high education.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. До об'єктивних чинників, що обумовлюють становлення і розвиток дизайн-освіти в Україні, можна віднести такі:

- становлення в Україні ринкових відносин і відповідно різке збільшення імпортової, часто неякісної, продукції на внутрішньому ринку спричинили нагальну необхідність підготовки професійних дизайнерів, спроможних протиставити свій продукт аналогічним імпортованим зразкам;

- намагання керівництва країни забезпечити сталий підйом економіки, з одного боку, повинно акцентувати увагу суспільства на значному підвищенні якості (у тому числі в дизайні) вироблюваних в Україні товарів, призначених як на експорт, так і для внутрішнього ринку, з другого – збільшити державне замовлення до системи дизайн-освіти на професійну підготовку дизайнерів, які забезпечать зростання якості товарів вітчизняного виробництва;

- спрямованість на європейську інтеграцію України, пов'язану з вирішенням проблем гуманізації середовища життєдіяльності людини, а дизайн і система дизайн-освіти – це визнані у світі інструменти такої гуманізації.

Формулювання мети статті. Для того, щоб визначити основні напрями руху вищої професійної дизайнерської освіти, необхідний проблемно-орієнтований аналіз її стану і перспектив розвитку. Щоб з'ясувати особливості функціонування й розвитку сучасної дизайн-освіти, необхідно з'ясувати традиційні підходи до підготовки фахівців цієї галузі. Саме цим питанням присвячена стаття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Спектр перспективних напрямів підготовки дизайнерів повинен не тільки відображати поточні потреби суспільства, а й враховувати динаміку їх еволюції. В умовах постійної мінливості змісту знань, постійного збільшення їх обсягу зростаючими темпами в усіх країнах відбувається реформування вищої школи за такими напрямами:

- модернізація з метою підвищення якості вищої професійної освіти;
- диверсифікація та інтеграція з наукою і виробництвом;
- демократизація, гуманізація та гуманітаризація;
- фундаменталізація, неперервність і комп'ютеризація.

Кожний з цих напрямів має своє специфічне відображення у розвитку дизайнерської освіти. Її ефективність залежить від того, наскільки повно при виробленні навчальної стратегії враховуються соціокультурні характеристики конкретного суспільства. Однією з найважливіших характеристик соціальної реальності в умовах сучасної України є полікультурність. "У сьогоднішніх умовах необхідність багатокультурної освіти в Україні зумовлюється крахом економічної політики соціалізму, наслідком якого стало падіння міфу про безконфліктний і несуперечливий розвиток відносин між різними культурними групами" [3]. Найпоспідовнішим і продуктивним втіленням ідей і підходів у цьому напрямі є модель дизайнерської школи. Така модель розробляється і здійснюється у Харкові, Києві, Львові. Кожна з них має своє обличчя й особливі творчі надбання.

Взагалі кількість навчальних закладів, що готують фахівців у галузі дизайну, порівняно з економічно розвиненими європейськими країнами, вкрай обмежена. Розв'язання проблеми підготовки викладачів дизайнерських дисциплін в Україні дозволило би практично підійти до ідеї «творення нових форм духовної та національної єдності», про яку так багато говориться сьогодні. Крім того, актуалізація регіональної (етнорегіональної) дизайн-освіти і дизайн-діяльності пов'язана з політичними, економічними та соціокультурними особливостями періоду модернізації освіти. На сьогодні у Києві існує навчальний заклад такого типу – Мистецький інститут художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі, який веде підготовку в галузі дизайну різних напрямів і на всіх рівнях освіти, у тому числі готує викладачів на рівні магістрів.

Для навчального процесу в інституті характерними є:

- диверсифікація способу життя і культури побуту, що так чи інакше впливає на механізми формування предметно-речового середовища (на формування розвивального освітнього середовища);
- перетворення регіональних та етнорегіональних особливостей художньої підготовки студентів з різних областей України у фактор різноманіття предметного середовища і стильових рішень;
- підготовка викладачів-дизайнерів на рівні магістрів, здатних творчо підходити до розв'язання психолого-педагогічних проблем формування творчої особистості учнів з високим рівнем проектно-культури.

Аналіз основних напрямів розвитку й характеру функціонування дизайн-освіти позначили актуальність перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців цього напрямку. Разом з тим, гостро постала проблема підготовки викладачів дизайн-дисциплін, здатних вирішувати сучасні професійні завдання, вона визначила й актуалізувала інтерес не тільки до особистості педагога, а й до поглиблення його знань, умінь і навичок у межах професійно-значущих дисциплін. Якість підготовки викладацького складу навчальних закладів, рівень професійної компетентності та позицію викладача щодо реалізації основних напрямів розвитку дизайн-освіти, створення сприятливих психолого-педагогічних умов для формування творчої особистості майбутнього дизайнера, його готовності зробити свій внесок у розбудову системи дизайнерської освіти слід вважати вирішальними щодо проблеми зростання рівня професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

До числа основних напрямів розвитку дизайн-освіти ми віднесли *диверсифікацію та інтеграцію* процесу професійної підготовки дизайнера з мистецтвом, наукою і виробництвом.

Практика підготовки дизайнера-фахівця має солідну історію. В незалежній Україні вона здійснюється через систему багатопрофільних спеціальних навчальних закладів. Педагогічні проблеми тут менш специфічні і не мають домінуючого значення. Педагогічний зміст освіти зводиться до складання номенклатури навчальних дисциплін з урахуванням минулого досвіду і навчальних планів споріднених ВНЗ із корекцією відповідно до соціально-економічних умов, що змінилися, або нових тенденцій у професії. Саме професійна складова визначає дидактику і методику навчання. Однак, під час підготовки дизайнера-педагога інтегративний педагогічний компонент є домінуючою професійною складовою моделі фахівця. Інша принципова відмінність полягає в різному змістовому наповненні поняття «дизайнер».

Ще один цікавий напрям диверсифікації пропонує В.Ф. Сидоренко. Йдеться про впровадження програми дизайн-освіти на всіх рівнях дошкільної, загальної середньої та вузівської освіти. Суть методологічних принципів альтернативної програми розбудови освіти полягає «в проекції образу культури нашого часу – образу проектно-культури» [7, 18-20].

Дизайн постає тут і як феномен культуротворчості, і як фундаментальна загальноосвітня система, що володіє стратегічними потенціями і методологією, що дозволяють формувати всебічно розвинену особистість, брати участь у процесі ранньої професійної орієнтації або «готувати фахівців, що володіють проектно-творчим, інтегруючим, міждисциплінарним мисленням» [8, 1-3].

Поширення принципів проектування на всі рівні й види освіти ставить перед «дизайнером у сфері освіти» широкомасштабні завдання розробки програм упровадження нового культуротворчого змісту в системі дошкільної, загальної, позашкільної та професійної освіти, у тому числі і в практиці підготовки дизайнерів-фахівців. Зі свого боку, поява такої кількості програм і підсистем дизайн-освіти стає особливого роду проектною діяльністю щодо створення різноманітних видів навчально-технологічного обладнання, меблів, інструменту, а також навчально-виробничого середовища різних типів освітніх установ.

Все це може стимулювати появу, поряд з дизайном одягу, графіки, промислових виробів тощо, ще одного напрямку – професійної підготовки дизайнера-спеціаліста. Зміст діяльності дизайнера-педагога також розшириться. Крім завдань підготовки дизайнерів у початкових, середніх та вищих професійних навчальних закладах, дизайнеру-педагогу, можливо, доведеться вирішувати завдання розвивальні, виховні, культурно-освітні, маркетингові, профорієнтаційні і навіть пропагандистські.

Процеси демократизації і гуманізації професійної підготовки майбутніх дизайнерів і викладачів

дизайнерських дисциплін передбачають розробку шляхів практичної реалізації особистісно-центрованих тенденцій у дизайн-освіті, застосування особистісно орієнтованих методик і систем викладання, спрямованих на створення відповідного освітнього розвивального середовища. В умовах гуманістичної парадигми викладач і студент стають рівноправними учасниками педагогічного процесу.

Основне завдання гуманізації дизайн-освіти полягає в тому, щоб не протиставляти спеціальну дизайнерську і гуманітарну освіту, а шукати можливості для формування у свідомості майбутніх дизайнерів уявлень про шляхи впровадження гуманістичної складової у проектну діяльність. Важливим чинником реалізації ідеї демократизації та гуманізації дизайнерської освіти є позиція викладачів дизайнерських дисциплін, яка буває далеко не однозначною щодо принципів, характеру і способів побудови міжособистісного спілкування, спрямованості діяльності викладача на розвиток особистості майбутнього фахівця, вміння реалізувати ідеї гуманізації освіти і власній педагогічній діяльності.

Фундаменталізація, неперервність і комп'ютеризація дизайн-освіти – це напрями, на перший погляд недостатньо тісно пов'язані між собою, але у сучасних наукових дослідженнях з проблем вищої освіти ці тенденції стоять поруч, як взаємозалежні складові одного процесу – зростання якості вищої освіти. Фундаменталізація професійної підготовки майбутніх дизайнерів повинна забезпечити умови для розвитку у студентів системного, цілісного теоретико-методологічного знання, наукового, дослідного, креативного стилю мислення, діяльності, спілкування. Проблема фундаменталізації дизайнерської освіти найбільш розроблена щодо технічного та технологічного забезпечення вищої освіти, заснованих на фундаментальному знанні в галузі мистецтвознавства, архітектури та інженерії. Однак дидактичний аспект проблеми розроблено недостатньо. Відсутні системні дослідження, що розкривають дидактичні основи фундаменталізації навчання стосовно гуманітарної освіти. На шляху до створення системи вищої дизайнерської освіти проблема фундаменталізації набуває особливого значення. Це обумовлено, насамперед, особливостями професійної діяльності сучасного дизайнера, яка є значною мірою наукоємною, інтелектуальною, творчою.

У теоретичних дослідженнях і в емпіричних визначеннях професії дизайнера головним є виявлення специфіки підготовки дизайнера-фахівця шляхом знаходження оптимального співвідношення художніх, естетичних, інженерних, соціальних та інших складових професії. Дотепер проблема досить переконливо розв'язувалася через співвіднесення кожної з них із типологією і масштабами проектного об'єкта (річ, комплекс, ансамбль, середа), що визначають, своєю чергою, професійну область або вид дизайну (промисловий дизайн, дизайн одягу, графічний дизайн і т. д.). Кожен напрям дизайн-діяльності визначає необхідні пропорції складових професії та їхні якісні критерії. Моделі та етапи підготовки дизайнера-педагога, – пише В.П.Клімов, – можуть не збігатися і не бути синхронними процесу підготовки дизайнера-фахівця. Вони відрізняються за рядом цільових та змістових позицій. Специфічним завданням підготовки дизайнера-педагога є знаходження гармонійної єдності професійної та педагогічної складової [4, 135-148].

Ніколи ще студенти мистецьких і технічних ВНЗ не мали такого широкого доступу до фундаментальних праць науковців, мистецтвознавців, дизайнерів, філософів і психологів, в яких викладені глибокий аналіз тих проблем, які постають перед людиною, що мріє і докладає зусиль для досягнення вершин у своєму професійному розвитку. Фахівець, який обрав шлях неперервної професійної освіти, тепер має можливість постійного поповнення своїх знань найновішими досягненнями науки і техніки. У системі дизайнерської освіти комп'ютерні засоби ефективно використовуються не лише для вирішення технічних завдань проектування. Вплив цифрових технологій все більше поширюється на гуманітарні аспекти професійної підготовки.

Ідеї духовності та реанімації культурної пам'яті безпосередньо пов'язані з культурно-екологічною концепцією дизайну, що розвивається в роботах О.І.Генісаретського [2], К.А.Кондратьєвої [5], В.Ф.Сидоренко [7; 8], Г.Г.Кур'єрової [6]. Дослідники відстоюють думку щодо проєктовідповідності культурно-екологічної проблематики дизайну, яка полягає в тому, що за будь-яких обставин технологічного, інформаційного або економічного розвитку важливо шукати і знаходити такий поворот подій, таку стратегію проектного освоєння «пропонованих обставин», які служили б посиленню, а не послабленню, культурної своєрідності предметного середовища, способу життя. Жодна з можливих тенденцій розвитку не повинна виключатися з поля зору дизайнера.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Розглянуті основні напрями становлення дизайн-освіти та чинники, що сприяють їх успішній реалізації, а також суперечності, що виникають на цьому шляху у сукупності, є предметом наукових досліджень філософів і мистецтвознавців, психологів і педагогів, соціологів та економістів. Зусилля багатьох з них спрямовані на створення моделі ефективного розвитку дизайну як перспективного напрямку людської діяльності, умов переходу від індустріального суспільства до постіндустріального, а також моделі самого

дизайнера як особистості, фахівця з високим рівнем професійної компетентності на етапах його становлення і у відповідності із сучасними вимогами постіндустріального суспільства.

Отже, кожний з напрямів дизайн-освіти має загальні та особливі цілі, володіє різними засобами і можливостями створення умов функціонування культуротворчого середовища, ступенем розв'язання задач навчання та виховання. Так, виховні можливості предметного середовища проживання людини можуть бути обумовлені також якостями матеріального оточення, але головним чином, якістю відносин, ступенем творчої активності персоніфікованих носіїв культуротворчості.

Сьогодні відцентрові процеси різного масштабу й рівня в освіті можуть долатися не тільки проектуванням нових організаційно-управлінських або змістовно-функціональних систем, але й організацією комплексних аналітичних (передпроектних) або експертних досліджень з вичленування позитивного змісту традиційних педагогічних новітніх інновацій у педагогічній теорії та практиці. Наприклад, такі поняття, як педагогічні технології, педагогічне проектування, моделювання та інші формально мають проектні ознаки, можуть мати різне змістове наповнення, далеке від парадигм дизайн-освіти, доволіно тлумачитися представниками різних педагогічних шкіл. Практично йдеться про проблему, яка піднімається у багатьох сучасних дослідженнях (С.А.Антонович, А.П.Бредихін, Є.В.Вишневська, А.Л.Діжур, В.П.Клімов, В.Ф.Сидоренко, В.Папанек, В.А.Шпільчак та ін.) [1, 3-8]. Її формулюють як «проектування освіти», «дизайн освіти», «дизайн (у сфері) освіти». Тобто це можна розглядати як тенденцію концептуальної екстраполяції проектних методів дизайну в систему освіти «з метою створення освітніх програм – від локальних і оперативних до загальних і тривалих» [6]. У цьому випадку дизайн стає, дійсно, частиною будь-якої педагогічної освіти і за сприятливих умов розвитку має перспективу стати обов'язковою дисципліною у педагогічних та професійно-педагогічних ВНЗ. Умовно (або попередньо) кваліфікація суб'єкта цієї версії може бути визначена як «дизайнер освіти» або «дизайнер освітніх технологій».

Дизайнер-спеціаліст, створюючи речі й середовище за законами краси, де його смак реалізований в композиції об'єкта, по-своєму бере участь в естетичному вихованні. Відомо, що естетично значуще середовище має здатність впливати на аудиторію «поволі», формуючи і розвиваючи основні елементи ціннісно-орієнтаційної свідомості: естетичне почуття, смак, оцінку. Однак, речі в дизайні – не предмет милування. Їх споживання відбувається без культурного посередника, в процесі повсякденності. Іманентні естетичні якості об'єкта дизайну можуть бути і не сприйняті споживачем. Зворотній зв'язок відсутній. Процес виховання тут комунікативний, а не діалоговий.

Дієвим чинником професійного розвитку майбутнього дизайнера є *дизайнерська преса*, яка ще не вичерпала себе з появою інформаційних комп'ютерних технологій. І студенти, і викладачі найінтенсивніше використовують різні зарубіжні й вітчизняні видання. В тому числі так звані «глянцеві журнали» в якості посібників, добираючи зразки ілюстративних матеріалів для своїх творчих пошуків. В Україні дизайнерська преса ще не устаткувалася, і мережа професійних видань з дизайну тільки формується. Разом з тим, покінчено з державною монополією на видавничу діяльність. Випуск журналів про дизайн постійно привертає увагу приватних інвесторів як перспективний і прибутковий сектор бізнесу. Кожне дизайнерське видання відображає певну авторську точку зору на професію, що робить арт-критику більш різноманітною. Таким чином, в українського дизайну почало формуватися своє інформаційне поле, сприяння популяризації професії та формування критеріїв оцінки дизайнерської творчості та консолідації суб'єктів дизайнерського ринку.

Література

1. Антонович Є.А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну / Антонович Є.А. // Педагогіка вищої та середньої школи: 36. наук, праць № 13. – Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. – Кривий Ріг: КДГГУ, 2005.
2. Генисаретский О.И. Культурно-антропологическая перспектива / Генисаретский О.И. – М., 1995. – 215 с.
3. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование / Дмитриев Г.Д. – М., 1999. – 178 с.
4. Климов В.П. Научное обеспечение дизайн-образования / Климов В.П. // Образование и наука. – Известия УрОАО. – 2005. – № 21 (32). – С.34-35.
5. Кондратьева К.А. Этнокультурные основы в практике современной региональной дизайн-графики / Кондратьева К.А. – М., 2005. – 156 с.
6. Курьерова Г.Г. Экология предметного мира как стратегия дизайна в постиндустриальный период / Курьерова Г.Г. – М. : ВНИИТЭ, 2008. – 132 с.
7. Сидоренко В.Ф. Модель «опережающего» образования / Сидоренко В.Ф. // Техническая эстетика. – М., 1986. – № 1. – С. 37-38.
8. Сидоренко В.Ф. Образование: образ культуры / Сидоренко В.Ф. // Техническая эстетика. – М., 1989. – №1. – С.17-18.
9. Сидоренко В.Ф. Генезис проектной культуры и эстетика дизайнерского творчества: автореф. дисс. ... доктора искусствоведения. – М. : ВНИИЕЭ, 1990. – 32 с.